

255500

A
BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR
1774-1895.

Országos Széchényi Könyvtár

8036. a. = urosi aj.

Dyest, 1896. apr. 30.

Finney

Országos Széchényi Könyvtár

A BUDAPESTI

MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM

KÖNYVTÁRA

A MILLENNIUMI ORSZÁGOS ÜNNEPÉLY ALKALMÁRA HIVATALOS
ADATOK ALAPJÁN

IRTA

DR. MÁTÉ SÁNDOR

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ELSŐ ŐRE.

1774

1895

BUDAPEST

NYOMATOTT A MAGYAR KIRÁLYI TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN

1896.

~~N. libr.
1089.~~

314.

Országos Széchényi Könyvtár

255500

M.N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Hőveléknepió
1916. év 132. sz.

I.

Az 1867. év előtti időszak.

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár, mely egyfelől az egyetemi tanárok és hallgatók, másfelől az egyetem kötelékén kívül álló kutatók használatára szolgáló, országos, nyilvános közművelődési intézet, alapítási idejére nézve egykeletű és vallásos jellegére nézve pedig együvé tartozó volt az anyaintézettel, a Pázmány Péter által 1635 május 13-án alapított nagyszombati, érseki egyetemmel. Nagyszombatban a Jezsuitarend collegiumi épületének Transsylvania részében egy nagy, tágas díszteremben, kemény fából készült, csinos szekrényekben volt felállítva, és a Jezsuita-Társaság tulajdonát képezte. 1770-ben a nagyszombati egyetem királyivá tétetvén, a Jezsuitarendnek 1773-ban történt feloszlata után Mária Terézia királynő 1774 augusztus 19-én kelt elhatározásával e rend ingóságai között a könyvtárt is a királyivá lett egyetemnek adományozta és gyarapítására 500 frt évi átalányt rendelt s ehhez egyúttal az egyetemi könyvnyomda évi jövedelmét is hozzácsatolta. Azonban a nyomdának kezdetben semmi tiszta jövedelme sem volt, később pedig a felszökkent jövedelme más célra fordítatván, csak az 500 frt szolgált a könyvvállomány szaporítására, a mely összeg helyett a helytartótanács 1813 szeptember 14-én 21.738. sz. alatti intézvénnyel 1000 v. forintban állapítja meg a könyvvásárlásra szóló évi átalányt, a mi 1830 január 19-én 1.515. sz. a. 1000 frtra (conv. értékben) emeltetvén, képezte

a könyvtár rendes dotációját 1859-ig, mikor is az 2000 p. frtban határozatván meg, ez összeg szolgált 1869. év végéig rendes átalányul és az évi könyvgyarapodás rendes mérvéül.

Mária Terézia királynő 1777 márczius 6-án kelt rendeletében az egyetemnek Nagyszombatból Budára áthelyeztetése iránt intézkedik, ezzel egyúttal a könyvtár is a budai kir. várpalotába költöztetett, átszállítása a kamarai erdőkben készített 6 tutajon Szeredtől kezdve a Vágon és a Dunán 1777 szeptember végén és október elején történt; de a kir. várlakban csak 1778 augusztusban állíttatott fel. Mielőtt a könyvtár útra indíttatott volna, a királynő rendeletéből az három részre osztatott, t. i. $\frac{1}{3}$ -da az egyetemmel Budára szállíttatott, $\frac{1}{3}$ -da a nagyszombati akadémiánál maradt, $\frac{1}{3}$ -da pedig a plébániák és szerzetesek között szétosztatott. A művek mennyisége, hivatalos kimutatás hiánya miatt, következtethető abból a körülményből, hogy a 6 tutaj a Vágon le mennyit hozhatott, azok beltartalmára, irodalmi becsére nézve pedig kellő tájékoztatást nyújt az áthelyezési kir. biztosok (1778.) jelentése, mely szerint „az egyetemi könyvtár nagyobb részt régi hittudományi és bölesészeti könyvekből állván, inkább azok száma és díszes elrendezése, mint tartalma által tünt ki. Alig voltak abban munkák az orvos-, természettudományok, az egyetemes történelem köréből“; miért is az 500 forint átalányon kívül 10 ezer frtot hoznak javaslatba rendkívüli könyvbeszerzésekre. Azonban sem ez, sem pedig a könyvtárutasításban foglalt azon intézkedés, hogy „könyvlajstromok készíttessenek és évenként kinyomassanak“, végre nem hajtatott. (Csak Pray György, első őr, szerkesztett és adott ki egyet a könyvtár ritka nyomtatványairól, melyet az egyetem elnöke 1780 jun. 25-én az egyetem újjáalakítási első és beiktató ünnepén a kir. biztosnak bemutatott.) Erre lehet következtetni II. József császár szavaiból, midőn a könyvtárt 1781 augusztus 23-án történt első látogatása után másodizben 1783 ápril 27-én megvizsgálta, ez alkalommal éles kifejezésekben említi, hogy két év előtti jelenléte óta a sok tárgyalás és tanácskozás daczára semmi sem történt, a könyvtár a régi rendetlenségében van, jó könyvek nem vásároltattak. E magas helyről jövő, lesújtó ítélet daczára a budai várpalotában elhelyezett könyvtárról egy szép emlékjel maradt fenn „ex libris“-ében, melyet annak fényképmásolata itt tüntet fel.

A könyvtár részére, daczára annak, hogy a „Ratio educationis“ általánosan intézkedik a könyvtárra nézve is, külön utasítás

adatott ki, melynélfogva a könyvtár az egyetem kir. tanácsának volt alárendelve, a tisztviselők kötelességei szabatosan meghatározottak, a kikölesönzési és helybenhasználati módzatok körülírtak, a nyitvatartási idő megállapított.

A budai kir. várpalotában a könyvtárnak nem volt nagy

közönsége, kitűnik ez az egyetem kir. tanácsából 1780 jul. 10-én kiküldött könyvtárvizsgálóbizottság jelentésének e passusából: „Legendi causa venere pauci catholici, heterodoxi, universim 7 vel 8“. E szerint naponként 7—8 olvasó fordult meg a könyvtárban, az olvasóterem nyitva volt havonként 20 napon, ebből kifelől az olvasók száma hónaponként átlag 140—150 között válto-

kozva, egy évben 2000-nél többre nem tehető. A könyvtár állapotának feltüntetése nem lenne hü és teljes, ha az akkori személyzet és annak illetményei itt hiányzanának. Ugyanis 1778. évben alkalmazva volt:

1. <i>Lakics György</i> , egyetemi tanár, első könyvtárnokul	200	frt	jutalomdíjjal.
2. <i>Pray György</i> másodkönyvtárnokul	800	"	fizetéssel.
3. <i>Wagner Károly</i> első őr	600	"	"
4. <i>Schönvisner István</i> másodőr	500	"	"
5. Egy őrök	300	"	"
6. Egy őrök	300	"	"
7. Egy szolgál	100	"	"
Összesen	2800	frt	fizetéssel.

A m. kir. egyetem 1784. évben a budai kir. várlakból Pestre tétetvén át, a könyvtár is, mint egyetemi nagybecsű intézet ide költöztetett át, és helyéül 1784 május 26-án 4398. sz. a. kelt kir. leirrattal a pesti Ferenczrendiek tulajdonát képező, a Hatvani-utca és a Barátok-tere sarkán levő templom melletti kolostornak déli és keleti része foglaltatott le. E két épületrész közül a templomtól délre eső és a térre szolgáló, egy emeletes, az emeleten 15, a földszinten 13 ablakos épületszárny átalakíttatott egy nagy, a két ablak-sor között körülfutó karzatos könyvteremmé. E könyvterem hossza 29.08 méter, szélessége 13.91 méter volt, padlózata nagy kocka, szürke márványdarabokkal volt kirakva; a mennyezete nem volt bolthajtásos, hanem egyszerű, vízszintes, meszelt és gerenda-tám-oszlopokon nyugodott, földszinten a falakat 4.27 méter magasságú 30 téka vette körül, a karzaton 3.48 méter magas 28 téka volt a falhoz erősítve. Ez rendeztetett be könyvrepositórium-má, itt helyeztetett el, állíttatott fel és láttatott el helyhez-kötött signaturákkal a könyvtár akkori 20 ezer kötetből álló könyvvállománya, és itt készíttetett el róla másfél év alatt a ma is meglevő, ívrét alakú, 11 kötetes katalógus, a minek befejeztével a könyvtár 1786 augusztus havában rendeltetési céljának átadatott. A nagyterem szomszéd-ságában, a keleti épületszárny földszintjén volt két olvasószoba, mindegyik kertre nyíló 2—2 ablakos, a földszinten ezzel összefüggő-leg 3, egy-egy ablakos szoba szolgált igazgatói és irodai helyiségül, melyek egyúttal a kéziratok, a katalógusok és a kézikönyvtár elhelyezésére szolgáltak. E könyvtári épület, melynek képét az itt mellékelt fénykép mutatja be, úgy belső, mint külső elrendezésében az előbb körülírt alakú volt 1867. évben is, sőt olyan maradt

1876 január 24-ig, az új könyvtáráépületbe történt behurczolkodás végéig is azon csekély változtatással, hogy a nagy terem mennyezetének támogatására 1823-ban két oszlopsort, 1843-ban pedig négy gyámfasort alkalmaztak és 1818-ban az északi oldalon, felül 10 ablak nyitattott, a földszinti üres térségen 1858. évben 20 új állvány, 1870-ben pedig 39 állíttatott fel.

Ez időszakban a könyvtár gyarapodására nézve legnevezetesebb esemény volt az, midőn II. József császár a magyar- és horvátországi eltörölt szerzetek könyveit az egyetemi könyvtárnak juttatta, a könyvtár ezzel kétezer mázsányi könyvmennyiséghez jutott, melyből $\frac{3}{10}$ rész a könyvtárba azonnal bekebelezetett, $\frac{2}{10}$ rész a szatócsoknak és zsidóknak font számra eladatott, $\frac{3}{10}$ rész egyenként elárvereztetve 4 ezer aranyat jövedelmezett, $\frac{2}{10}$ rész pedig 9 száz forinton eladatott. Mindezen bevételekből új, használható művek szereztettek be, ez által a könyvvállomány lényegesen megnagyobbodott; de szaporodott egyes könyvtárak megvételéből is, nevezetesen Lakics, Plenk, Winterl, Pray könyvgyűjteményei, ez utóbbinak kéziratai is, úgyszintén Hevenessy és Kaprinay a magyar történelemre különös beccsel bíró kézirati gyűjteményei megszereztek, megvételtek még Vezza főorvos és Trnka orvostanár könyvei. Ezeken felül nagyobbodott a könyvtár állaga ajándékozás és hagyomány útján is, ilyenek voltak: a gr. Zichy Miklósné, a József nádor és a Szilasy János hagyománya; továbbá Fejér György és Nagy Károly ajándéka, gyarapodott még a kényszerűlten és szórványosan beküldött kötelmi példányokkal, úgyszintén az egyes alkalommal nyújtott rendkívüli segélypénz útján is, így pl. 1798-ban a helytartótanács 600 frt rendkívüli segélyt nyújt, 1811. jan. 2-án az egyetemi tanács által 1287 frt 40 kr. adatik, 1811. febr. 19-én a helytartótanács 1000 frtot utalványoz az évi 500 frtos dotációhoz, 1811. augusztus 6-án 19.554. sz. a. pedig 2000 frtot a tanároknak tanszéki előadásaikhoz szükséges művek beszerzésére, és 1845-ben 134 frt 30 krt. ad az Ersch és Gruber Encyklopédiájának kézalatti megvételére, 1848. jun. 18-án a m. kir. ministerium 300 frtot ad könyvvételre az évi (1000 p. frt) átalányon felül, — e mellett a rendes dotációból történt folytonos vásárlásokból is. Azonban az évi átalányból származó vételek nagyon szerényen gyarapították a könyvtárt; mert eleinte az 500 frt, azután az 1000 v. frt, később az 1000 p. frt, 1859 óta pedig a 2000 p. frt, összegből nagyon szűkösen telt, ezért különösen 1786-tól 1830-ig még csak a legszükségesebb irodalmi termékekkel sem szaporíttatott

a könyvtár. Az így támadt legérzékenyebb, irodalmi hézagok későbbben sem pótolhattak, sőt ez időszak utolsó 8 évében is az időnként felmerülő szükségletek szemmel tartásával csak a tankönyvirodalomban tartott egyenlő lépést a könyvtár, természetesen a már nagyobb dotáció

A BUDAPESTI EGYETEM TÁR ÉPÜLETE 1784—1875.

segélyével. Innen van, hogy a könyvtár ez időszakban az új irodalomban a kor haladásait távolról sem követte, attól messze hátramaradt.

Mindezen hiányai dacára mégis csak e könyvtár volt egyetemes jellegű a pesti nyilvános könyvtárak között, és aránylag ez

bírt sok szakban a legtöbb, jól összeválasztott, újabb irodalmi termékekkel, ez tudta leginkább kielégíteni a művelt publicum, és főleg a tanárok és tudósok igényeit, ezt a látogatók progressiv módon növekedő száma csalhatatlanul bizonyítja. Ugyanis míg a mult

század végén egy év alatt 2000 olvasója volt e könyvtárnak, addig e század 1848 előtti évtizedeiben a 2000-ről 6000-re emelkedett fel az olvasók száma, — e mellett még az 1848—49-iki fegyverzaj közepette is a csendes múzsáknak aldozhatni csak e könyvtár nyúj-

tott alkalmat, tanúskodik erről az olvasóterem forgalmáról vezetett egykorú statisztika, melyet érdekességénél fogva itt közlök:

1848. é v			1849. é v		
H ó n a p	Nyitva- tartási napok száma	Olvasók száma	H ó n a p	Nyitva- tartási napok száma	Olvasók száma
Január	19	616	Január	21	194
Február	20	686	Február	18	412
Márczius	12	290	Márczius	23	598
Április	15	236	Április	12	153
Május	21	416	Május	2	12
Junius	19	341	Junius	13	158
Julius	20	324	Julius (zárva volt)	.	.
Augusztus	21	253	Augusztus	17	174
Szeptember. Tiszto- gatás miatt csak	3	43	Szeptember	20	336
Október	15	104	Október	21	498
November	19	208	November	20	714
Deczember	19	679	Deczember	15	627
Összesen	203	4246	Összesen	182	3876

1866-ban, mint ez időszak végén, a helyben
 olvasók száma 26.535. volt,
 a kikölcsönzőké pedig 967 „
 együtt véve 27.502-en hasz-
 nálták a könyvtárt és 39.471 művet
 olvastak.

A könyvtár állaga 1786 óta, mikor annak kötetszáma 20.000-ben constatatott, első ízben csak 1819 május 7-én iratott össze hivatalosan, ez alkalommal találtatott:

- a) az anyakönyvtárban 47.125 köt. nyomtatvány,
 b) a papneveldei fiók-könyvtárban 9754 „ „
 összesen 56.879 köt. nyomtatvány.

Ez a szám új vételekkel szerényen növelve, ajándékok, hagyományok és kötelmi példányok által gyarapodva, az 1866 év végén a következő nagyságot érte el:

108.041 köt. nyomtatott mű és 12.278 db. miscellanea, természetesen itt bennfoglaltatik a papneveldei fiók-könyvtár és a letétben levő Frank-könyvtár állománya is.

1848-ban a régi könyvtári utasítás helyett a változott viszonyokhoz képest új szabályzat készítettett; azonban ennek fogantatása az egyetem tervezett újjászervezéséig függőben hagyatott. Mindennek daczára a m. kir. ministerium 1848 június hóban a könyvtárhoz új személyzetet nevezett ki, és azt a következőkben állapította meg:

1. igazgatónak meghagyatott	<i>Toldy Ferencz</i>	1200	frt	fizetéssel,
2. első örré kineveztetett	<i>Reguly Antal</i>	800	"	"
3. másodörré	<i>Lugossy József</i>	700	"	"
4. segédörré	<i>Hanák János</i>	600	"	"
5. írnoknak meghagyatott	<i>Csery József</i>	400	"	"
és személyi pótlékkal		100	"	"
6. írnoknak meghagyatott	<i>Vargay Károly</i>	400	"	"
7. szolgának meghagyatott	<i>Dobocsányi Ignác</i>	200	"	"
összesen . . .		4400	frt	fizetéssel.

Ez alkalommal a m. kir. ministerium egyszersmind kilátásba helyezte azt, hogy ha az 1846-ban tervezett új könyvtári épület felépül, abban minden könyvtári alkalmazott lakást kap. De a hivatalnoki személyzetben a természetbeni lakás iránt felébresztett vérmes remény nemsokára keserű csalódássá változott át nemcsak az épületterv kivitelének abbahagyása miatt, hanem az által is, hogy br. *Geringer* az új kinevezéseket 1849. november 12-én megsemmisítvén, a purificáció után csak egy igazgató, két ör, egy tiszt, két díjnok és egy szolga alkalmaztatott a könyvtárnál, a mely intézkedés érvénye 1875-ig kihatott.

A könyvtári ügyet ez időszak utolsó 18 évében az 1848-ban alkotott szabályzat az 1849 december 20-án és 1854 jun. 12-én kiadott rendeletekkel ezen tett újítással szabályozta az 1875-iki új szervezésig. Az olvasótermi használatot pedig 1848 febr. 8-án az egyetemi tanács által 58. jegyzőkönyvi szám alatt kiadott és 12 §-ból álló, 1875-ig érvényben volt, úgynevezett „olvasóteremi szabályok“ írták körül.

Ez időszak végén, az 1866. év a személyzeti állományban, az igazgatási, a könyvbeszerzési, köttetési és kezelési költségekben a következő állapotot tünteti fel:

1. az igazgató fizetése	1260	frt	—	kr.	} <i>Toldy Ferencz</i>
annak lakpénze	150	"	—	"	
2. az első őr fizetése	945	"	—	"	} <i>Nagy Iván</i>
annak lakpénze	100	"	—	"	
3. a másodőr fizetése	735	"	—	"	} <i>Horvát Árpád</i>
(ennek természetbeni lakása van)					
4. a könyvtártiszt fizetése	525	"	—	"	} <i>Márki József</i>
(lakpénze nincsen)					
5. tiszthelyettesítő díjnak nap- díja 1 frt	365	"	—	"	<i>Szenessy Zsigmond</i>
6. egy rendkívüli díjnak napdíja 1 frt 05 kr.	383	"	25	"	
7. a könyvtárszolga fizetése	300	"	—	"	} <i>Dobocsányi Ignác</i>
(ennek természetbeni lakása van)					

A személyzeti költség összesen 4763 frt 25 kr. volt.

Ehhez hozzáadva:

a) könyvbeszerezésre és kötete- tésre fordított	2596	frt	—	kr.,
b) kezelési költségre kiadott	130	"	55	"

E szerint a könyvtár gyarapí-
tására és adminisztrációjára
kiadott összesen 7489 frt 80 kr.

Az 1867 előtti időszakban a könyvtárigazgatás élén a kö-
vetkezők álltak:

1. <i>Lakics György Zsigmond</i> , mint első igazgató	1774 okt. 23.—1780 szept. 14.	14.	6
2. <i>Csapoly Lajos</i> , mint másodigazgató	1774 okt. 23.—1777 ápril 7.	7.	3
3. <i>Bretschneider Henrik Golofréd</i> , igazgató	1780 febr. 4.—1784 nov. 1.	1.	4
4. <i>Pray György</i> , mint másodigazgató	1777 ápril 7.—1784 nov. 1.	1.	7
" " mint igazgató	1784 nov. 1.—1790 szept. 22.	22.	6
5. <i>Gubellhoffer Gyula</i> , igazgató	1790 decz. 15.—1794 febr. 7.	7.	4
6. <i>Schönvisner István</i> , igazgató	1794 jul. 29.—1818 aug. 31.	31.	24
7. <i>Schwartner Márton</i> , helyettes igazgató	1818 szept. 1.—1823 aug. 15.	15.	5
(Valóságos igazgató soha sem volt, a mint ezt id. Szinnyi József és utána mások tévesen írják; mert 1823. aug. 15-én mint helyettes igazgató halt meg.)			
8. <i>Fejér György</i> , igazgató	1824	—1843 okt. 24.	19
9. <i>Toldy Ferencz</i> , igazgató	1843 okt. 24.—1874 jan. 18.	18.	31

II.

Az 1867—1895-iki időszak.

A sok megelőző intézkedés után Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister az új könyvtári épület Skalnitzky Antal építész által készült tervezetének kivitelével Ő Felsége jóváhagyása után a tervezőt bizta meg. A tervezet foganatosítása 1873 május hóban kezdetett meg a régi könyvtári épülettől a Reáltanoda-utczáig terjedő azon 2400 □-méter területen, melyet a budapesti Ferenczrendi szerzet az egyetemmel 1872 május 26-án kötött egyezés alapján az egyetemnek ajándékozott és végleg 1875. deczember hóban fejeztetett be s adatott át a könyvtár igazgatóságának. Az épület építési költsége belfelszereléssel együtt 712.925 frtba került. Ez épület könyvtári célra átadott, következő részeket foglal magában: 8 könyvterem, 7 szoba, ezek közül 5 hivatali s könyvkatalogus-helyiségül szolgál, 1 tanári szoba, 2 olvasóterem, melyeknek egyike 30, a másika pedig 110 olvasó elfogadására van berendezve; az előbbi az egyetemi tanárok, az utóbbi pedig a nagy közönség használatára szolgál. Az új könyvtári épület részeiből úgy a modern követelményeknek megfelelő és czélszerű berendezése, mint művészi kiállítása által leginkább a nagy olvasóterem tűnik ki. E terem hossza 17.4 m., szélessége 12.8 m., magassága 15.1 m., területnagysága 227.7 □-méter, térfogata 3340 köbméter; a mennyezetet zárdatükörboltozat képezi beékelt lünettekkel, hol is a tükör-

boltozat tetővilágításra van felhasználva, a lünettek közt levő csücsköket Lotz Károly által készített s a tudományokat és művészeteket ábrázoló festmények díszítik; nappal a világítást a térre nyíló 3 magas ablakon és a mennyezetben elhelyezett üvegtáblákon át beható napfény szolgáltatja, este pedig a világítás 58 elmozdíthatlan légszesz-lámpa által történik; — az itt felállított könyvek, melyeknek kötetszáma 1895-ben 12.000 volt, kimélyített szekrényekben vannak elhelyezve. Az új, monumentalis épületbe, melynek képe itt látható, a behurczolkodás 1875 október 11-én kezdődött és 1876 január 24-én fejeztetett be, ennek befejezésével a nagy olvasóteremben 9381 kötet mű állíttatott fel, róluk egy betűrendes katalógus készítettén, ennek gyorsan eszközölt kinyomatása után Than Károly, egyetemi rector, a könyvtárt 1876 márczius 26-án előkelő, díszes, nagy közönség jelenlétében megnyitotta.

Az 1867. évben, Toldy Ferencz igazgatása alatt, az egyetemi könyvtárban az ügyvitelt teljesítette négy tisztviselő, két díjnok és egy szolgál, kiknek személyi illetménye 4763 frt összeget tett. E személyzeti állomány azon csekély módosítással, melynél fogva 1870-ben egyik díjnoki állás szolgálva szerveztetett, megmaradt 1875 május hóig, mikor is Horvát Árpád igazgatása (1874—1876) idejében ő Felsége jóváhagyása folytán 26.858/1875. sz. a. kiadott szervezeti szabály, melyben a könyvtári hivatalnokok elmozdíthatlansága kimondatott, a tisztviselői személyzetet hat személyben állapította meg, a szolgákét pedig ötre emelte fel, e személyzet évi járandóságainak összege 7510 frt volt. Az 1875-ben újonnan kinevezett személyzet kötelességeit, teendőit taxativ meghatározta, körülírta azon ügyviteli szabály, melyet a vallás- és közokt. m. kir. minister megerősítésével a budapesti egyetemi tanács 1875. évben kiadott, a mely némi javítással 15.410/1881. sz. a. kiadva, szolgál a ma is irányadó ügyviteli szabályúl. Az 1875-iki személyzeti állomány némi változást szenvedett 1877-ben az által, hogy Horvát Árpád a könyvtári munkákban történt kimerülése alapján a személyzet kötelekéből kivált január 3-án, a ki helyett az igazgatást ideiglenesen Szinnyei József, első ör vitte 1878 október 24-ig, midőn a könyvtár igazgatását Szilágyi Sándor, vallás- és közokt. m. kir. ministeriumi titkár vette át, kit ő Felsége 1878 október 12-én nevezett ki igazgatóvá, rendes egyetemi tanári ranggal, fizetéssel és két évtizedes pótlékkal. Az ő igazgatásával a könyvtár életében egészen egy új időszak nyílik meg, a mennyiben igazgatási ideje a könyvtár előbbrevitelére, felvirágzására irányuló törekvésében, új alkotásokban

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ÉPÜLETE 1876.

eredménydús volt eddig is. Ugyanis már 1879-ben olyan intézkedést honosított meg a könyvtárban, melynélfogva lehetővé tétett az, hogy a könyvtár a szorosabb értelemben vett egyetemi könyvtári czélján kívül még más, országos s mindazon feladatokat teljesíti, a melyeket monarchiánk másik államában a bécsi udvari és egyetemi könyvtár együttesen végez; nevezetesen: közvetíti a kölcsönzést a tudós buvárkodók részére a külfölddel s így összeköttetést hozott létre és tart fenn a culturállamok minden nevezetesebb könyv- és levéltáraival; e mellett a belföldi akadémiák, felsőbb tanintézetek, gymnasiumok, szakiskolák is évenként fokozottabb mérvben veszik igénybe e könyvtárt az általa behozott, posta útján teendő kikölcsönzési intézkedésből kifolyólag. Ezenfelül 1887-ben a régi szervezeti szabályzat helyett újat alkotott, mely reformalkotást ő Felsőháznak 1888 június 7-én kelt jóváhagyása után a vallás- közokt. min. kir. ministerium 23.354/1888. sz. a. kiadott. Ez organicus szabályzat a tisztviselői személyzet létszámát 8-ban, a szolgálkét pedig 7-ben állapította meg és kimondotta azon elvet, a mely gyakorlatilag is méltányosnak bizonyult be és a melyet az 1893: IV. t.-cz. 6. §-ában érvényre juttatott, t. i., hogy a könyvtári hivatalnokok az évötödös pótlékokat a könyvtári személyzet állományában történt előléptetés és magasabb fizetésbe való kinevezés esetében is megtartják. E szervezeti szabály intézkedése szerint állapította meg az 1893. IV. t.-cz. a könyvtári hivatalnokok fizetési osztályát. E szabály az 55.440/1892. sz. rendelettel eszközölt csekély módosítással képezi az 1893: IV. t.-cz. hatályán belül és a 26858/1875. sz. alatti szabályból folyó, szerzett jogok épségbentartásával a ma is kötelező, szervezeti szabályzatot. E szabályzat és az 1893. IV. t.-cz. rendelkezésein alapúl az, hogy a könyvtári személyzeti kiadás 1895-ben . . . 17.134 frt volt, ugyanekkor könyvbeszerzésre és kötésre . . . 13.238 „ és az épület karbantartására (tatarozás, fűtés, világítás) 5.868 „ fordított, e szerint a személyi és dologi kiadás összege 36.240 frt volt.

A könyvtár állománya vétel, ajándék és kötelmi példányok beküldése által gyarapodott. A vétel a rendes és rendkívüli évi átalányból telt ki, ezenkívül még azon összegből, melyet az egyetemi tud. karok a beiktatási díjalapjukból könyvvásárlásra az egyetemi könyvtárnak juttattak (évenként átlag 700 frt), — az ajándék a könyvtár iránti tisztelet kifolyása, a kötelmi példányok beküldése pedig a helytartótanácsnak 1780 augusztus 10-én kelt 5022. számú intézkedésétől kezdve a több ízben kiadott és megújított udvari cancelláriai rendeleten (15.097/1892) és kir. helytartótanácsi intéz-

ményen (4333/1804. sz.) alapuló jogon illette meg a könyvtárt, mely jog az 1848 : XVIII. t. cz. 40. §-ánál fogva megszűnt, a mint ezt a m. kir. ministerium 1848 november 6-án 5463/2330. szám alatti rendeletében is kifejezi, midőn azon 290 db kötelmi példányt, a mely a helytartótanácsnál maradt, leküldi a könyvtárnak azon kijelentéssel, hogy ilyenek az 1848 : XVIII. t. cz. értelmében ezentúl csak a m. n. múzeumnak jutnak, s dacára annak, hogy az osztrák kormány 1853 január 5-én a könyvtárnak a kötelmi példányokra vonatkozó jogát fentartatni rendeli, 1848 óta a könyvtár állaga csak vétel útján és ajándékozás által szaporodott; mert a nyomdászok a német kormánynak érintett intézkedését nem igen respectálták, csak részben foganatosították és ezt is ajándéknak tekinteni óhajtották.

1867-ben a könyvbeszerzésre vonatkozó évi átalány még 2000 forint volt, a mely összeg 1870-ben 5000 frtra emeltetvén, 1879-ig változatlanul megmaradt,

1880—1881. évben	8.000	frtban
1882—1891.	10.000	"
1892—1895.	12.000	"

volt megállapítva a rendes évi dotáció. Ezeken kívül több ízben rendkívüli átalány is juttatott a könyvtárnak, így például 1874. és 1875. évre 5—5 ezer frt szavaztatott meg és 34.722/1873. szám alatt utalványoztatott ki a csonkaságok kiegészítésére és rendkívüli könyvkötésre. 1876-tól kezdve 4 egymás utáni évre pedig 7—7 ezer forint, 1884—1888. évekre 3—3 ezer frt adatott a parlament által a mutatkozó, leglényegesebb hiányok pótlására. E mellett 1889 óta a 23.862/1889. számú rendelet alapján minden újonnan beiktatott egyetemi hallgatótól 3 frt szedetik „könyvtári illeték” czímén, mely a könyvtári állag szaporítására fordítatik, ebből a könyvtárnak 1892-ig évenként átlag 3200 forint jutott, 1892-től kezdve pedig csak a 2000 forintot túlhaladó része adatik át közvetlen az igazgatónak könyvvásárlásokra, a többi 2000 frtos rész a 10 ezer frt évi átalánynak 12 ezer frtig felemelésére szolgál fedezeti alapul, a mely összeg felett az igazgató csak közvetve rendelkezik. Ezeken kívül egyes könyvtárak megvételére alkalmilag is adatott az országgyűlés által nem egy ízben tekintélyes összeg, ebből kifolyólag 1870. év márczius 6-án 12.100 frton megvétellett a Balogh Pál 40 ezer kötetre becsült könyvtára, 1885-ben a Mircse-féle könyvtár 2 ezer frtért, 1890-ben pedig a Basel- és Wenzel-féle könyvtár, amaz 5 ezer, emez pedig 3.500 frtért szereztetett meg. Az ajándékozási gyarapodá-

sokra nézve ez időszakban két év tűnik fel különösen, t. i. az 1875. és az 1886. év. — 1875-ben Budapest főváros az egyetemi könyvtárnak ajándékozta a Frank Ignác-féle 13 ezer kötetes, kritikai figyelemmel, gonddal összeválasztott művekből álló és irodalmilag is kiváló beccsel bíró azon könyvtárt, mely 1858 február 22-ike óta volt az egyetemi könyvtárban letéve és itt külön kezelve, 1886-ban pedig Pauler Gyula, országos levéltárigazgató boldogult atyja, Pauler Tivadar szakszerűen gyűjtött, 4190 kötetből álló könyvtárát az egyetemi könyvtárnak adományozta. E mindkét nagybecsű ajándékozási tény a nagy olvasóteremben két márvány emléktáblán megvan örökítve. A könyvtárnak vásárlásból folyó gyarapítása az egyetemi karok által a könyvtárigazgatósághoz félévenként átküldött kíváncsi jegyzék alapján történik, az igazgató közvetlen csak a karok által fel nem használt átalányból és a könyvtári illeték terhére rendelhet, és ez is csak a mancumok pótlására, encyklopaediai és könyvészeti művekre szorítkozhatik.

Az évi gyarapodásokról készített címjegyzékek nemesak czélszerűségi és tudományos szükségleti szempontból, hanem a több ízben nyilvánult közóhajtnak megfelelően is 1874. év óta (1876 kivételével) minden esztendőben kinyomatnak, ezzel egyúttal fogantatba lett véve a könyvtár számára már 1780-ban kiadott utasításban foglalt azon intézkedés is, melynélfogva szükségesnek jelöltetett ki, hogy a megszerzett művekről évenként „irodalmi jegyzékek készíttessenek és kinyomassanak“, ezenfelül nyomtatásban kiadatott 1881-ben a könyvtár codexeiről egy-, kézíratairól 1889- és 1894-ben két kötetes katalógus és a segédkönyvtárról 1884-ben egy címjegyzék, 1886-ban pedig a könyvtár hazai és külföldi folyóiratai- s hirlapjainak egy címjegyzéke. — Ezek mellett kéziratban el van készítve: az összes könyvállományról egy szakkatalógus és egy betűrendes alapezím-tár, amaz 416 drb könyvalakú s felnyitható 8-adrétű tokban, emez pedig 373 drb 4-edrétű tokban van elhelyezve és kezelve; mint specialis katalógus: a Magyarországon megjelent idegen- és magyar nyelvű ösnyomtatványok katalógusa, a magyar vonatkozású külföldi, régi nyomtatványok katalógusa, az orvosi doktorértekezésekről, úgy szintén a miscellaneákról egy-egy címjegyzék.

Az előbb vázolt, többrendbeli közáldozatok és nagymérvű könyvgyarapodások után a könyvtár állománya és használati forgalma fokozatos nagyobbodásának feltüntetéseire nem lesz felesleges az ezen időszak kezdetén és végén mutatkozó állapot össze-

hasonlító kimutatását ezúttal bemutatni, hogy ebből a könyvtárügy iránt érdeklődő hű képet nyerhessen. Ugyanis a könyvtár gyarapodott:

1867. évben 1345 kötet művel, 184 drb miscellaneával.

1867 végén volt a könyvtár állaga 110530 kötet mű, 12813 drb miscellanea és 1514 kötet kézirat.

1867-ben 791 kikölesönző 1298 művet használt házon kívül és 30208 helyben olvasó 39492 művet olvasott.

1895-ben a könyvtár gyarapodott 2704 kötet művel, 629 drb miscellaneával, 17 drb kézirattal.

1895 végén a könyvtár állománya 215363 kötet mű, 35256 drb miscellanea, 1604 drb és 439 kötet kézirat.

1895-ben 4007 kikölesönző 13577 művet vett ki házonkívüli használatra és 48174 olvasó 50624 művet olvasott helyben. Ez utóbbinál megjegyzendő, hogy az ide mellékelt táblázat részletes kimutatást foglal magában arról, hogy az 1895-ben használt művek a könyvtárban elfogadott szakrendszer szerint melyek szakokba tartoznak.

Az egyetemi könyvtár olvasótermének forgalma az 1895. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathem. és termész.-tud.	Bölcsész- és nevel.-tud.	Történelmi és földr. tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encycl. és vegyesek	
Január	6209	23	1920	628	1493	373	155	644	797	343	6376
Február	6298	21	1985	534	1617	429	132	734	789	310	6551
Márczius	6275	39	2226	695	1385	322	140	728	778	225	6538
Április	3205	19	1179	385	617	192	74	390	387	125	3368
Május	4174	25	1707	680	635	389	102	392	576	170	4676
Junius	1609	3	688	223	238	138	30	167	180	82	1749
Szeptember	1446	7	454	137	342	105	69	219	184	87	1664
Október	6263	30	2026	672	1245	466	178	863	857	402	6739
November	7180	17	2351	777	1603	501	209	791	911	339	7499
Deczember	5215	54	1740	546	1107	479	109	549	729	211	5524
Összesen	48174	238	16276	5277	10282	3394	1198	5477	6188	2294	50624

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

A fennebb előadottakból is kitűnik az, hogy parlamentarizmusunk az alkotmány visszaállítása után a kellő anyagi áldo-

zatot soha sem vonta meg a könyvtártól, a mely előrelátó, kegyes tényével azt középkorias jellegéből kifejlesztve, hivatásának magaslatára juttatni segítette.

Az 1895. évi hivatalnoki személyzetet, a ma is érvényben levő szervezeti szabály (23.354/1888. sz.) alapján a következő állások együttvéve képezik: egy igazgatói, egy első- és egy másodőri, három, u. m. I. II. III. osztályú könyvtártiszt és két kisegítőtiszt állás. A két utóbbi álláson kívül, melyek ideiglenes szervezettségük-nél fogva az állami, hivatalnoki köteléken kívül állóknak tekintet-nek, a könyvtári, rendes hivatalnokok fizetési osztálya az 1893:IV. t.-cz. határozmányai szerint a következőleg van megállapítva:

1. Az igazgató . . .	VI. fizetési osztályú.
2. Az első őr . . .	VIII. " "
3. A másodőr . . .	VIII. " "
4. Az I. oszt. tiszt. IX.	" "
5. A II. " " IX.	" "
6. A III. " " X.	" "

E fizetési osztályok mindegyikével járó fizetés és lakpénz mérvét az 1893: IV. t.-cz. szabályozza. Az igazgató, az első- és másodőr lakpénz helyett a könyvtárpületben természetbeni lakást birnak, a többi hivatalnok fizetési osztályának megfelelő lakpénzt élvez. A hivatalnoki személyzetnek a fizetés- és lakpénzen kívül a szolgálati idő tartamá-hoz mért s a nyugdíjba is beszámítandó, ötöd-éves pótlékokhoz van igénye, és pedig minden öt szolgálati év után e jogigény beálltának időpontjában 100 frt pótlékban részesül. E pótlék csakis a rendes minőségben, véglegesen alkalmazott hivatalnokot illeti meg s a könyv-tárhoz történt első kineveztetésétől számíttatik és az 1893:IV. t.-cz. 6 §-ának utolsó bekezdő pontjában körülírt módon folyósíttatik, a tisztviselői személyzetnek e §-ban kifejezett, a már korábban szerzett joga épségbentartása e törvényczikk szövegébe Hegedüs Sándor, Thaly Kálmán és Boneza Miklós országgyűlési képviselők által a képviselőháznak 1893. február 23-án tartott 164-ik ülésé-ben kifejtett, odaadó munkásság folytán jutott bele. A többi állami hivatalnokokkal szemben e kedvezmény daczára egy tekintetre is feltűnően kitűnik az a visszaesés, a mely mutatkozik az 1875. évi szabály alapján megállapított személyzeti rangosztály és az 1893: IV. t.-cz. szerinti állapot között. Ugyanis, míg az 1875-iki szervezeti szabály az első őri állást a VII-ik rangosztályba sorozza, addig az 1893. IV. t.-cz. értelmében az a VIII. fizetési osztályba tartozik.

Ez eltérő különbség a következő történelmi előzményen alapul: az 1888. évben a budapesti egyetemi könyvtártól az első őri állás illetményei áttétettek a m. n. Muzeumhoz, az ott újonnan szervezett hírlapkönyvtárőri állás javadalmazásának fedezésére és egyúttal ez állásra az első őr is áthelyeztetett. Ennek következtében az egyetemi könyvtár személyzeti állományában egy hézag keletkezett, t. i. a VII. rangosztályú első őri állás hiánya, melynek látszólagos elenyésztetése végett a VIII. rangosztályú másodőri állás ugyanekkor elneveztetett első őrinek s e fictióból bekövetkezett az 1875-ik évi könyvtárszervezeti szabály szerinti első őri állásnak degradálása a VII-ik rangosztályból a VIII-ikba, ezzel egyszersmind létrejött az igazgatói, az első- és másodőri állások között eddig meglevő, fokozatos folytonosságnak megszakadása is. Ez az intézkedés ilyen alakban lett „az állami tisztviselők és szolgák illetményeinek szabályozásáról” szóló, az 1893. évi törvényjavaslatba is felvéve. Ez anomáliára a maga idejében az illető szakminister nagybecsű figyelme felhívott ugyan, de ennek ilyen ügyben közismeretű hideg közönye a személyzet régi jogsérelmén semmit sem segített, ennél fogva a javaslatba bekerült visszas állapot törvényszerűvé lett.

A hivatalnoki állások jelenleg a következőleg vannak betöltve:

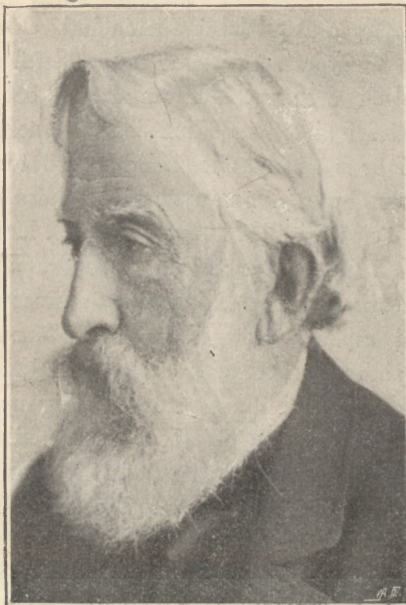
1896

1. Igazgató: *dr. Szilágyi Sándor.*
2. Első őr: *dr. Máté Sándor.*
3. Másodőr: *Kudora Károly.*
4. I. oszt. tiszt: *dr. Dedek Crescens Lajos.*
5. II. „ „ *dr. Dézsi Lajos.*
6. III. „ tiszti állás betöltetlen.

Kisegítőtiszték:

- a) *Jankovich Antal.*
- b) *Dr. Angyal Dávid.*

A jelenlegi könyvtári tisztviselők arcképeit a túloldalon levő, mellékelt táblán látható fényképek tüntetik fel. E csoportképnek itteni közlését indokoltta teszi Magyarország ezeréves fennállásának emlék-ünnepélye, melynek fénye emeléséhez nem csekély mérvben járult hozzá a budapesti egyetemi könyvtár, mely sok ideig egyedül volt hivatva Magyarországon a culturának közvetve terjesztésére, későbbben pedig ezt más, hasonló célú intézettel megosztva is, mindenkor vezérlő állást foglalt el Magyarországon a művelődési érdekek szolgálatában.

DR. SZILÁGYI SÁNDOR
igazgató.

DR. MÁTÉ SÁNDOR
első ór.

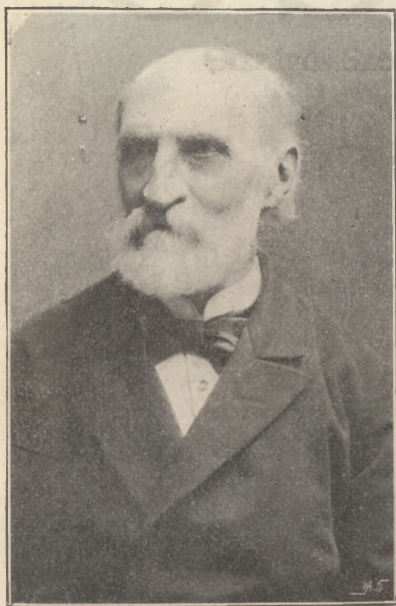
KUDORA KÁROLY
másodór.

DR. DEDEK CRESCENS LAJOS
I. oszt. tiszt.

DR. DÉZSI LAJOS
II. oszt. tiszt.

JANKOVICH ANTAL
kíségítő-tiszt.

DR. ANGYAL DÁVID
kíségítő-tiszt.

Tartalommutató.

	Lap
Az 1867. év előtti időszak	3
Az 1778. évi személyzet	6
A könyvtár „ex libris“-e 1783-ból képen	5
A könyvtár épülete 1784—1875. képen	8
A használati forgalom az 1848—1849. években	10
A könyvtár állománya 1786., 1819. és 1866. évben	10 és 11
Az 1848. és 1866. évi személyzet	11 és 12
A könyvtári igazgatók 1874-ig	12
Az 1867—1895-iki időszak	13
A könyvtárnak kötetmi példányokra vonatkozó joga	16
A könyvtár új épülete képen	15
A könyvtári dotációk	2 és 17
A könyvtári állapot összehasonlítva 1867. és 1895-ben	19
A jelenlegi személyzet és azok fényképe	22

